

BLED IN KNJIŽEVNOST

JOŽA MAHNIČ

Bled vstopi v slovensko slovstvo v času razsvetljenstva, in sicer s svojim rojakom, v Zagoricah rojenim Blažem Kumerdejem (1738—1805), ki je bil v Ljubljani ravnatelj normalke in zatem okrožni šolski komisar v Celju in Ljubljani. Dunajski vladi je predložil načrt o uvedbi slovenščine kot učnega jezika v osnovne šole na Kranjskem; za potrebe teh šol je priredil nemško-slovensko berilo Vádenje, doživel je več izdaj. Veliko se je ukvarjal z jezikoslovjem, ustanovil akademijo za filologijo vnetih mož, spisal osnutek pravopisa, pripravil slovnico skoraj za tisk, medtem ko je slovar obstal sredi pota. V slovnici je hotel zajeti tudi druge slovanske jezike, po vrednosti je nekako med samovoljno Pohlinovo in znanstveno Kopitarjevo; slovarsko gradivo je za njim prevzel v delo Vodnik. Japlju je pomagal prevajati Sveto pismo — prevod je naročil ljubljanski škof Herberstein — in sicer celotno Novo zavezo in Mojzesove knjige. Je tudi zaslužen za nastanek Janševe nemške knjige o čebelarstvu in za Goličnikov slovenski prevod. Po naročilu oblasti je slovenil nemške uradne razglase.¹ Priimka Kumerdej na Bledu ne najdemo več, ohranil se je le v sosednjem Ribnem.²

V stari, od današnje skromnejši župni cerkvi, toda v mnogo obširnejši župniji, ki se je prav ta leta delila, je bil od 1785 do 1788 za dušnopastirskega pomočnika Valentin Vodnik (1758—1819). Na Bledu ni kot slovstveni delavec ničesar ustvaril, ker ta leta spadajo v dobo premora med začetki pri Pisanicah v Ljubljani in med delom, obnovljenim na Zoisovo pobudo v Bohinju. Na kaplanovanje na Bledu spominja beseda »nógrad« za »vinograd« v Zadovoljnem Kranjcu — tako starejši Blejci še danes pravijo svetu pod grajsko skalo, tam so se v srednjem veku začeli blejski vinogradi — kakor je s kaplanovanjem v Ribnici zatrdno povezan dolenski krajevni prislov »lêš« za »le-sêm« v pesmi Vršac. V prvi verziji Zadovoljnega Kranjca, objavljeni v Pisanicah 1781, se v poštev prihajajoči verz še glasi: »in na Korotanu za hribe zaide«. V dokončni verziji v Veliki pratiki 1797 pa se ustrezna verza glasita: »pa v nógrade laške/ za góro zaide«. Pohlin ima v svojem trojezičnem slovarju iz 1781 za nemški Weingarten dva slovenska izraza: knjižni »vinograd« in narečni »nograd«. Vodnik je torej uporabil drugo možnost prav lahko pod vplivom žive

Spominu sestre Veri, rojene Blejke

vsakdanje rabe na Bledu za ledinsko ime poleg župnišča.³

V dobi romantike se z Bledom tesno povezuje ime in umetnost Vrbnjana dr. Franceta Prešerna (1800—1849). Bled, ki je od njegove domače vasi oddaljen le kakšno uro hoda, je gotovo večkrat obiskal o počitnicah kot študent, a tudi pozneje, izpričano v avgustu 1832, ko je v družbi prijateljev Matije Čopa in Janeza Ahačiča naredil izlet k slapu Savici v Bohinju. Pri poznejših obiskih Bleda se je oglašal pri prijatelju soimenjaku Francu Justu Prešernu na Mlinem (danes hiše ni več) in pri prijatelju trgovcu Andreju Malnerju v Želečah (danes je tam Park hotel).⁴

Matijev brat jurist Janez Čop je pesniku v pismu 15. julija 1832, torej pred izletom k Savici, predlagal, naj bi postavil kak svoj roman ali pesnitev v prelepe kraje njihove ožje domovine, to je gorenjskega kota. Prešeren je ta predlog upošteval nekaj let zatem v Krstu pri Savici (1836), ki ga je lokaliziral na Bled in v Bohinj ter posvetil zgodaj preminulemu prijatelju Matiji Čopu in nesrečni ljubezni do Julije Primčeve.

V peti stanci »Tje na otòk z valovami obdani«, ki kompozicijsko spada k ekspoziciji, predzgodbi pesnitve, nam razgrne idilično panoramo Bleda in okolice, kakršna sta bila v njegovih časih, in sicer gledano z gradu: naslika nam jezero z otokom in cerkvijo na sredi, zasnežene goré z najvišjim Triglavom, rodovitno Radovljiško ravnino na levi, na desni pa »griče« Višce, Kuhovnico, Osojnico in Stražo.

V naslednjih kiticah nam pesnik prikaže Blejski otok nekdanj, v časih ugašajoče karantanske svobode, ko je po njegovi umetniški viziji na otoku namesto krščanske romarske Marijine cerkve stalo pogansko svetišče boginje ljubezni Žive in sta se usodno zagledala drug v drugega Črtomir, ki je s čolnom pripeljal darove, in lepa Bogomila, svečenica na otoku. Prešeren svoja junaka primerja z antično ljubezensko dvojico Leandrom in Hero, ki sta se prav tako sestajala v svetišču ob Helespontu.

Bled kot praslovansko pogansko naselje, ki se je kasneje pokristjaniilo, je čudovito Prešernovo pesniško videnje, saj so ga arheološka raziskavanja po drugi svetovni vojni potrdila. Nekateri skeletni grobovi z značilnimi dodatki na Pristavi in na Mlinem segajo namreč v

slovansko karantansko obdobje, v 8. in 9. stoletje. Tudi najstarejše krščansko svetišče na otoku v dolgi časovni vrsti tam odkritih sakralnih stavb datira nekako iz 9. stoletja.⁵

Leta 1883 je ljubljanski Literarno zabavni klub, prednik Društva slovenskih pisateljev, po prizadevanju Alfonza Moscheta, Šenoovega prijatelja iz Karanfila, postavil Prešernu na robu zdraviliškega parka spomenik, obelisk iz repentabskega marmorja. Na posamezne stranice spomenika so vklesali verze iz raznih njegovih pesmi, med drugim Bledu namenjena »Dežela kranjska nima lepš'ga kraja, / ko je z okolšno ta, podoba raja.« Spričo številnih in vsiljivih kaŕipotov k raznim gostiščem v neposredni bližini spomenika, leta danes učinkuje nekam skromno, umaknjeno in pozabljeno. Signum temporis!

V zavesti starejših ljudi še danes žive nekatere pesmi, ki opevajo naravne lepote Bleda, zraven pa izražajo verska ali rodoljubna čustva in so napisane v preprostem slogu; zato so našle svojega skladatelja in kmalu ponarodele, tako da jim danes redko kdo ve za avtorje. Nastajale so v drugi polovici prejšnjega stoletja ter so jih prepevali romarji in izletniki, ki so se na pletnjah množično vozili prek jezera na otok. V mislih imamo pesmi »Otok bleški, kinč nebeški« — avtor besedila Kajetan Huber, uglasbil Kamilo Mašek, »Po jezeru bliz' Triglava« — spesnil in uglasbil Miroslav Vilhar ter »Pozdravljam te, gorenjska stran« — avtor pesmi Andrej Praprotnik, melodije Gustav Ipavec. Te pesmi seveda nimajo kakšne posebne estetske cene, so pa zanimive historično, kot izraz ljudskega čustvovanja in časovnega okusa.

V podobnem ljudskem tonu je zapel Anton Funtek (1862—1932) balado Utopljeni zvon, ki razlaga blejsko pripovedko: grajska gospa je dala možu v spomin uliti zvon, toda med prevozom na otok je potonil, tako da se še zdaj včasih žalostno oglašja iz jezera; na otok je uspelo priti šele tistemu zvonu, ki ga je iz Rima poslal sam papež, zdaj se kot zvon želja oglašja iz cerkvenega stolpiča.

Med pisatelji, ki so opisovali Bled ali tam ustvarjali, so bili tudi nekateri tujci. Grof Anton Auersperg — pesnik Anastasius Grün (1806—1876) je v svojo pozno zbirko In der Veranda (1876)⁶ uvrstil tudi razdelek Aus Krain. V njem beremo najprej toplo žalostinko za dunajskim vzgojiteljem Prešernom, nastalo ob njegovi smrti, nato pa ciklus In Veldes s pesmimi Ausblick, Liebfrauenkirche, Glockenruf in Seebild.

Najprej avtor v obloženem slogu zapovrstjo upodobi pogled na Triglav, grad, otok in ob-

Učiteljica in pesnica Franica Vovk, pozneje poročena Jerajeva, v gorenjski ljudski noši (1901)

režja; blejska narava, ki jo poseblja, ga hkrati prevzema in pomirja. Nato se v lahkotnem ritmu ubrano zibljejo jezerski valovi in zvon na otoku, ta nenehno izraža težave in želje romarjev, ki jih prek zvonjenja lahko sluti in čuti vsakdo. V tretji pesmi ostaja ritem isti, le da z zvonom želja prosi avtor za svojo »kranjsko« ljudstvo, da bi se iz »suženjske« verske miselnosti prebudilo k težnjam po svobodi in napredku. V zadnji pesmi se avtor spet vrne k dolgemu verzu, poje o gladini jezera, ki pri jasnem vremenu vse zrcali, ob vetru in viharju pa se njegova zrcalna slika lomi in razbije, le samotni beli labod se slej ko prej spokojno prevaža po jezeru; kljub človeški minljivosti pesnik ne izgublja zaupanja v življenje.

Podobno kakor Grün kasneje v pesmih prosita za svoj narod, seveda slovenski, Kette in Župančič, drugi izmed njih tudi poje o zrcaljenju stvari v jezeru in o samozavestni vožnji bleščečega laboda v mračnem viharju. Pri tem ne gre za kak vpliv nemškega pesnika na naša — verjetno Grünovega cikla sploh nikdar nista brala — temveč za naključno podobna doživetja in situacije. Nemški poet je

tudi izrazno drugačen, gostobeseden in patetičen, medtem ko sta naša dva neposredna in lahkotna.

Med lastniki bolj ali manj razkošnih blejskih vil je bilo tedaj veliko Nemcev, tako Karel Ritter von Rittmeyer. Ta je dal Anastaziju Grünu leta 1881 na svoje stroške izdelati spominsko ploščo iz belega marmorja in vanjo vklesati prvo kitico njegove pesmi Ausblick iz označenega cikla. To ploščo, ki je imela najbrž tudi namen, pri nepoučenih tujih letoviščarjih vzbujati vtis o nemškem značaju Bleda, so vzdali v skalnato steno nad obrežno cesto blizu Male Zake, domačini kraju pravijo Pod krasjem.⁷ Verjetno so tudi kot izraz nasprotovanja tej kulturno politični akciji slovenski pisatelji kmalu zatem, leta 1883, v samem središču kraja postavili spomenik Prešernu.

Grün-Auersperg namreč ni bil samo Prešernov učenec, izdajatelj naših ljudskih pesmi (Volkslieder aus Krain, 1850) in nemški pesnik, temveč tudi velenemški politik, kot leskóvški graščak ne preveč pravičen do dolenjskih kmetov (kakor pripoveduje Trdina) in kot član kranjskega deželnega zbora nasprotnik uvajanja slovenščine v srednje šole. Zato je razumljivo, da so Blejci njegovo ploščo kmalu po prvi vojni odstranili.

Drugi izmed tujih avtorjev, povezanih z Bledom, je bil Ludvik Germonik (1823—1909),

Mici Kessler s sestro Slavo pred vhodom v hišo na Bledu (1907)

avstrijski pisatelj bržkone koroško slovenskega porekla. Sprva se je ukvarjal z novinarstvom; od 1857 do 1872 je bil uradnik v ljubljanski licejski knjižnici, populariziral je Prešerna in Bled; nazadnje je kot publicist živel na Dunaju. Med drugim je napisal na blejskem ustnem izročilu slonečo ter v konservativnem in avstrijsko patriotičnem duhu zasnovano igro Die Weiber von Veldes (Trst, 1868).⁸

Gre za igro s petjem v treh dejanjih, postavljena v Petranovo gostilno na Mlinem, v županovo pisarno v Zagoricah in na obrežje jezera z otokom v ozadju, in sicer v leto 1813, ko se je iztekalo francosko medvladje pri nas. Francoski davčni upravitelj iz Radovljice Louis Fouquet naj bi s pomočjo strokovnjaka zlatarja, grajskega nadgozdarja in njegovih hlapcev ocenil in zasegel dragocenosti romarske cerkve na otoku. Tej nameri se upro domačini, predvsem ženske, ki jih vodi pogumna in prebrisana Ana Ferjan, kmetica in lastnica toplic: na njen ukaz prepeljejo skoraj vse čolne na otok, da bi bili nedosegljivi Francozom, ki po njihovem mnenju nastopajo kot »roparji cerkvenega zaklada«; na strani domačinov so še županov namestnik Anton Potočnik, županova nečakinja Zofija (župan Ignac Novak sam se diplomatsko drži ob strani) in seveda župnik Franc Gabrič. Junaštvo in ukane Blejk, starejših in mlajših, in njihovih moških zaveznikov rodijo uspeh toliko bolj, ker na prizorišče prihajajo vedno pogostnejše novice o Napoleonovih vojaških porazih in o koncu njegovega imperija. Delo je idejno naperjeno zoper francosko razsvetljenstvo in politiko, umetnostno je hudo poprečno, ponekod kar naivno motivirano.

Kmalu so ga pod naslovom Srčne Blejke prevedli v slovenščino, in sicer, po različnih pisavah in slogih sodeč, daljše prvo dejanje Anton Umek-Okiški, drugo in tretje pa po njegovi smrti (1871) Valentin Prešeren. Prvi je izvirnik ponekod nekoliko predelal, medtem ko se ga je drugi zvesto držal, v celoti pa je prevod precéj okoren. Deželno predsedništvo je igro Slovenskemu dramatičnemu društvu dovolilo uprizarjati 25. januarja 1872.⁹ V Ljubljani so jo predstavili pod naslovom Pogumne Gorenjke štirikrat: 10. dec. 1872 in 25. jan. 1874 v Nollijevi, 27. febr. 1876 v Gecljevi in 6. jan. 1895 v Aničevi režiji; gledališki letak kot prevajalca dosledno navaja samo V. Prešerna.¹⁰ V takratni Ljubljani so igro seveda večkrat uprizorili tudi v nemškem izvirniku.

Zelo samostojno, le v rahli zvezi z Germonikom, je nastala igra s petjem v štirih de-

janjih Junaške Blejke (1912).¹¹ Delo s samimi ženskimi vlogami je za potrebe podeželskih katoliških prosvetnih domov napisal neki Jože z Jezera.¹² Jezik je neprimerno lepši kot v prevodu Okiškega in Prešerna. Komparacije so vzete predvsem iz biblije, tako se junaške žene primerjajo z Judito. Tudi zgradba, razporejena v štiri dejanja, je dovolj spretna. Zgodba ostaja v glavnem ista, razlike pa so v nastopajočih osebah. Vodja upornic ni Ferjan̄ka, temveč županja; nova je beračica Maruša, stereotipna figura starejše književnosti; Francoze zastopa mamselle Jeannette, nosilka protiverske miselnosti; zanimiva novost je tudi izdajalec med domačini, ki ga skuša moralno rešiti hči. Ideja, ki prežema vso igro, je poleg zaupanja v Marijo sovražstvo do Francozov, nje avtor enači z jakobinci in brezbožniki ter jih kakor Germonik označuje za cerkvene roparje.

In vendar Franc Gornik, pisec knjige o zgodovini Bleda in prej sam tamkajšnji župnik, sodi o tem dogodku drugače, manj nestrano: Leta 1803, torej še za Avstrije, je bilo blejsko gospostvo podržavljeno in tako je postala državna last tudi cerkev na otoku, ki je pripadala blejski graščini. Šest let pozneje je vsa avstrijska državna imovina, tudi blejska posest, prešla v last francoske države. Za 5. april 1813 je uradni *Télégraphe officiel* razglasil dražbo inventarja cerkve na otoku, 30. marca sta iz Ljubljane prišla francoski davčni upravitelj in srebrar, da bi ocenila predmete. Domačini, posebno ženske pod vodstvom Ferjanove iz Želeč, so dva dni zapored preprečevali cenilni komisiji prevoz na otok s tem, da so čolne prepeljali na otok ali potegnili na suho. Pozneje so Francozi cerkveni inventar kljub temu odnesli, a ga 3. maja spet vsega vrnil̄i župniku Gabriču, pri čemer je treba dodati, da ti predmeti niti niso bili pretirano vredni in posebno dragoceni. »Po odhodu Francozov je avstrijski patriotizem dogodka aprila 1813 napihnil, češ da so ‚brezbožni‘ Francozi hoteli cerkev izropati.«¹³

Tretji tujec, ki ga moramo v zvezi z Bledom obravnavati, ni pisal o tem kraju kakor prejšnja dva, temveč v njem ustvarjal in oblikoval neblejsko snov: bil je to Rudolf Baumbach (1840—1905), Nemec po rodu in profesor po izobrazbi. Petnajst let je živel v Trstu, najprej kot domači učitelj, nato kot svobodni pisatelj; tam ga je Slovenec prof. Viljem Urbas opozoril na Dežmanovo objavo bovško-bohinjske pripovedke o belih ženah, Zlatorogu in zakladu v Bogatino v *Laibacher Zeitung* 1868. Ta pripovedka mu je bila osnova za epsko-lirsko pesnitev v trohejskem desetercu

Zlatorog, ki jo je pisal poleti 1874 in 1875 na Bledu, in sicer v hotelu Toplice;¹⁴ o tem je še med vojnama pričala v sosednjo Wölflingovo hišo vzdana spominska plošča — zakaj so jo v novejšem času odstranili, nam je docela nerazumljivo.

Baumbach je pripovedko razširil z liričnimi opisi gorskih cvetic in živali ter razpoloženskih sprememb v naravi, s prikazom življenja po stanovih v planinah okrog Bogatina in v prometni gostilni ob zgornji Soči ter končno z ljubezensko zgodbo med trentarskim lovcom in krčmaričino hčerko Jerico, ki sprva poteka idilično, a se ob tekmeču beneškem trgovcu in ob ljubosumni Špeli razplete baladno. Avtorju je šteti v dobro, da v nemškem izvirniku piše bajeslovna in osebna (ne pa tudi krajevna) imena dosledno po slovensko. Pesnitev, ki sicer ni izjemno velika umetnina, je tekoče in občuteno poslovenil Anton Funtek, njegov prevod je doživel že tri izdaje.¹⁵

Približno v istem času kot obravnavani nemški avtorji so opisovali Bled nekateri naši pisatelji, ki jih z določenimi pridržki prištevamo med realiste. Franu Levstiku (1831 do 1887) je že pred izidom pesniške zbirke nastala pesem V Bledu (Spomladi 1852):¹⁶ Mladenci, polni življenja in enotni v mislih, so se na dijaškem izletu zbrali na pomladno zelenem Bledu in se napotili z ladjo na otok v upanju, da se bodo tudi pozneje kot možje enako ujeli.

Bledu je posvetil eno svojih pesmi tudi Josip Stritar (1836—1924). Ko je 1868 po dolgem času obiskal domovino, mu je nastal drugi ciklus Popotnih pesmi,^{16a} med njimi Bog sprimi, svetlo te jezero: Nekdaj se je sončna vedrina Blejskega jezera skladala s pesnikovo notranjostjo; zdaj se ne več, ker mu je medtem življenje prineslo bridkih spoznanj.

Stritarjevo znano pripovedno delo Zorin (1870)¹⁷ vsebuje več prvin iz avtorjevega življenja in njegove miselnosti, oblikovno je zapoznel primer predromantičnega sentimentalnega romana v pismih. Zorin je estetsko kultiviran mladenič, vnet za upodabljačo in glasbeno umetnost, po značaju pretirano občutljiv, miselno privrženec humanizma in pesimizma. Njegova pot gre iz domačega kraja v svetovljanski Pariz, kjer doživi srečo in bolečino ljubezni, zaradi nje in splošnega črnogledja obupa nad življenjem. V zadnjih poglavjih romana vidimo, kako sklene umreti v domovini, in sicer v blagem okolju Bleda, povezanem s Prešernovim spominom. Bled in Prešeren sta mu bila prva ljubezen, zdaj se k njima vrača iz tujine. Valovi tamkajšnjega

Cankar v družbi igralca Danila in sester Rohrman pri Julij Vovkovi (1910)

jezera mu ohladé življenja gorjé. Kasneje na dnu tega jezera končata svojo pot Cankarjeva Milan in Milena.

Nekaj let za tem delom je izšla kratka proza Josipa Jurčiča (1844—1881), ki je žanrsko povsem drugačna od Stritarjevega romana, saj gre za politično satirično in agitacijsko besedilo, z njim je avtor, pisatelj in novinar, posegel v tako imenovani »kulturni boj« med liberalci in klerikalci. Nekaj strani obsegajoča proza Bela ruta, bel denar (1874)¹⁸ se dogaja na vožnji po jezeru, na otoku in pri Petranu: izobraženci si pripovedujejo vražo, da mora ženska, ki je imela razmerje z duhovnikom, če jo zaloti nevihta, vreči v jezero ali belo ruto ali bel denar, sicer valovi pogoltnejo njo.

Blejski sosed Bohinjec Janez Mencinger (1838—1912) je že kot šestošolec napisal pesem Kolikor glav, toliko misli.^{18a} V njej je pokazal, kakšno si v svojih željah Blejsko jezero predstavljajo, ali kaj si namesto njega želé ljubljanski meščan, ribič, kmet in grajski lovec.

V potopisnem članku Bohinjsko jezero in Savica¹⁹ je zapisal naslednjo zanimivo primerjalno oznako obeh gorenjskih jezer: »Blejsko jezero je podoba življenja, bohinjsko podoba večnosti. Če veslaš po Blejskem jezeru, bodisi še tako otožen in življenja sit, reči boš moral, da je življenje vendarle lepo. Če se pa oziraš po Bohinjskem jezeru, tesno ti bo pri srcu in zdihnil boš: Kako majhna stvar je človek!«

V povesti Skušnjave in skušnje^{19a} označuje maturanta in pesnika Vekoslava, kako se

ukvarja le sam s seboj, z nejasnimi ljubezenskimi čustvi in mladostnim svetožaljem. Z dvema izobražencema, učiteljem in pravnikom, potuje z Dolenjskega na Bled, kjer se mudi njegova izvoljenka z materjo. V poglavjih od IV. do VII. pisatelj podaja razpoloženje v blejski pokrajini, opiše vožnjo na otok in pozvanjanje, ples v gostišču in vasovanje pod oknom; nato izlet prek Katarine nad Zasipom k slapu Radovine v Vintgarju; potem planinsko turo na Triglav in Črno prst in končno Bled na kresni večer.

V IV. poglavju svoje poznejše, mestoma precej humoristične knjige Moja hoja na Triglav²⁰ pripoveduje, kako bohinjski kmet Trinos zahaja prve tri dni v tednu po »rednih opravkih« s kolesljem na Bled, v resnica pa vse dni poseda v gostilni pri Petranu in zvečer hodi prenočevati v hlev k svoji kobili. Nekoč si njegovo žival in voz sposodi dijak Melkiad, ker ga je Trinos žalil z vzdevkom Mlekojed, in se lagodno z njima odpelje domov v Bohinj. Kmet ga zatoži pri sodnem komisarju na blejskem gradu, ki pa Melkiadovo dejanje oceni za dijaško šalo in ga oprostí. Ko pa kasneje študent zaradi izrečenega vzdevka žalj njega, komisarja, ga le-ta dá na gradu prešibati.

Bled z naravnimi lepotami in s spominom na Prešerna nastopa tudi, čeprav le mimogrede, v Avgusta Šenoe (1838—1881) noveli Karanfil s pjesnikova groba (1878).²¹ Pisatelj in njegov prijatelj, Hrvat in Slovenec, se v dobi Bachovega absolutizma kot popotna dijaka prek dekleta Neže v Kranju seznanita s Pre-

šernovimi Poezijami in se narodnostno prebudita. Oba se v preprosto, tankočutno, brhko in krhko dekle zaljubita, odločitev pa prepustita njej. Medtem naredita daljši izlet na Bled, kjer na otoku pod Prešernovim fantazijskim vplivom vidita žrtveni gaj boginje Lade, in v Bohinj k Savici. Ko se vrneta v Kranj, najdeta prijateljico mrtvo. Lik in zgodba Šenoove Neže nekoliko spominjata na Tavčarjevo Meto iz Cvetja v jeseni.²²

Naši moderni so se razen Ketteja pogosto mudili na Bledu; Murn je tu iskal zdravja, Cankar in Župančič nevesto, vsi pa umetniškega navdiha. V Cankarjevih in Župančičevih delih je doživljanje tega kraja doseglo čustveni, miselni in estetski višek; proza prvega je polna brezupnega hrepenenja, pesmi drugega ljubezenske sreče in panteističnega občutja sveta.

Poleti 1895 je obiskal z nekim prijateljem Bled in sotesko Vintgar Dragotin Kette (1876 do 1899) in v spominsko knjigo Žumrove gostilne v Gorjah vpisal priložnostno pesem o Savi Bohinjki, ki jo primerja z dekleti in svojim življenjem. Nato je v več verzijah snoval romanco Na Blejskem otoku in vanjo vkomponiral starejši motiv sprtih bratov. In končno je pesnil še Balado, o svatbi na otoku v poletnem jutru, a je najbrž ni dokončal.

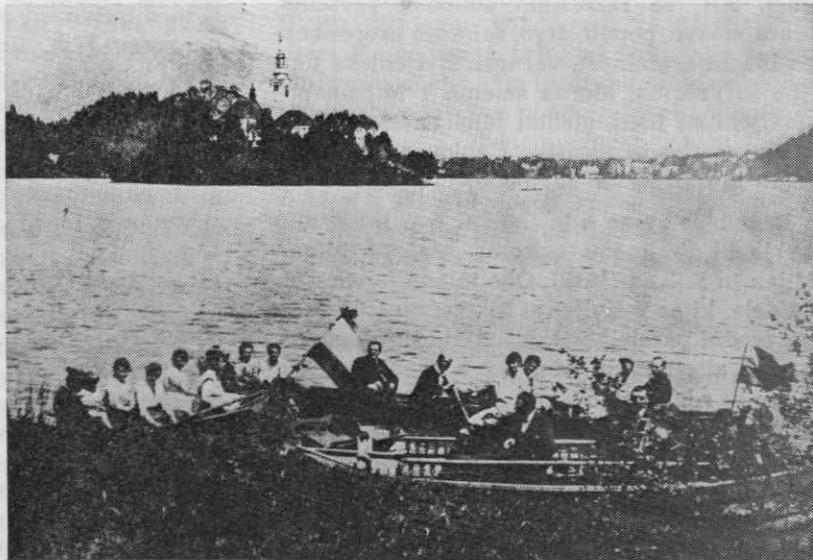
Romanca Na Blejskem otoku (1896) je komponirana nazorno in pregledno ter poleg resnih vsebuje čisto po Kettejevo tudi hudomušne tone. Pesnik v cerkvi na otoku opazuje različne romarje, kako pozvanjajo z zvonom želja: gospodično, ki jo je zapustil oficir, ženico, ki ji sin ni hotel stopiti v semenišče, kmeta s petimi otroki, ki mu je zbolela žena.

Končno pristopi k vrvi še sam in v dobi političnega slogaštva prosi Marijo, da bi sprijaznila med sabo sprte rojake. Cankar je sodil, da je Kette s takšnim koncem pokvaril eno svojih najlepših pesmi.²³

Bolj kot Kette je bil z Bledom povezan Josip Murn (1879—1901). Po kak teden se je tam mudil poleti 1898 in 1899, jeseni 1900 pa kar pičila dva meseca. Zadnjič je prišel na Bled, da bi se pripravil na juridične izpite in da bi se zdravstveno okrepil. Stanoval in jedel je pri učiteljih Novaku in Rusu ter, kakor že prejšnji leti, obiskoval prijateljico Franico Vovkovo, pesnico Vido, učiteljico v bližnjem Zasipu. Ta mu je za spomin na Gorenjsko poslala v ljubljansko cukrarno pristno gorjuško čedro z mehurjem za tobak. Ivanu Prijatelju je v začetku novembra 1900 pisal z Bleda: »Krajani mi seveda močno ugajajo. Zlasti ljudska govorica ima tukaj tako tvorno in oblikujočo moč, da se počutiš v nji skoro kot v studencu.«

Sicer pa je tudi v Murnovem ustvarjanju bivanje na Bledu zapustilo eno samo sled, pesem z enakim naslovom Na Blejskem otoku (1899). V primerjavi s Kettejevo pripovedno pesmijo je Murnova izrazito osebno izpovedna: avtor prosi Marijo v zlatem oltarju, naj prežene iz njegovega srca »noč zlo« in »jezero misli prečnih« ter naj temu srcu dodeli »presvetlo luč« s tem, da postavi vanj eno od številnih obdajajočih jo zvezd, tisto, ki ji je najbolj »nevarna«. Gre torej za izpoved življenjskega pesimizma, iz katerega bi poeta mogla rešiti le ponosna izvoljenka.²⁴

Najbolj intimne vezi so izmed modernih na Bled priklepale Cankarja in Župančiča. Oba

Poroka Frana Albrehta z Vero Kessler na Bledu. Svatje na čolnih pod Osojnico (1919)

sta zahajala v ljubljansko stanovanje Marije Kesslerjeve, ki je prirejala umetniške večere, oziroma v njeno počitniško vilo na Bledu, na odmaknjenem pobočju pod Osojnico in z enkratnim razgledom na jezero in otok. Ivan Cankar (1876—1918) se je 1907. leta idealno in strastno zaljubil v 17-letno hčerko Mici, na drugi strani pa se je čutil etično vezanega na dunajsko nevesto; nazadnje je spoznal, da ga Mici ceni kot vélikega umetnika in mu želi biti le prijateljica.

Svoje obiske pri Kesslerjevih in ljubezen do Mici je upodobil v romanu *Novo življenje* (1908). Seveda je biografska dejstva z ustvarjalno domišljijo precéj predelal, saj so vse nastopajoče osebe živele, a so kljub temu zaznavna. Ko Grivar-Cankar v VII. poglavju na umetniškem večeru v Ljubljani posluša klavirsko skladbo, ga spomini ponese v preteklost, da sanjari o družčini mladih v vili na Bledu, o pomenku v zvezdni noči na verandi, o nočni vožnji v dvoje v Gorje. Vse to je Cankar resnično doživel na Bledu, vendar ne z gospo Kesslerjevo, temveč z njeno hčerko; le-ta v romanu nastopa z imenom Milena.

Slikar Miha Jošt iz druge novele v knjigi *Volja in moč* (1911) kot ljubimec neodločno niha med vzvišeno lepo Miro, bivajočo na spokojnem Bledu, in čutno strastno Fanny iz vročega Trsta. Ker se ne more odločiti za nobeno, »ne živ človek, ne živ angel — senca med obema«, zapravi naklonjenost obeh.

Na Bled je deloma, v drugem dejanju, locirana tudi simbolistična drama *Lepa Vida* (1912). V njej kot nasprotna si filozofska in sociološka svetova nastopajo ljubljanska cukrarna in Bled; študenta, pisar, delavec in posestnik Dolinar; Vida in Milena (spet isto ime). Ali, če razrešimo simbole: revščina, brezdomstvo, popotništvo, žalostno hrepenenje pa blaginja, stalnost, varnost, življenjska toplota in vedrina. Morda smemo v Mileni, postavljeni na Bled, gledati Mici Kesslerjevo in z njo kratke in varljive Cankarjeve upe na trden in topel dom.

Brez ožje zveze s to Cankarjevo ljubeznijo pa je kljub imenu oziroma naslovu roman *Milan in Milena* (1913). Oba mlada junaka tega dela, ki se v življenju nikdar ne srečata, v nezavedni paralelnosti doživljata ljubezen kot mučno alternativo: zdaj kot hrepenenje čiste duše — zdaj kot ogabno telesno slo; zato si prostovoljno vzameta življenje in se v zvezdni noči srečata na dnu Blejskega jezera. Za Stritarjevim Zorinom nov primer v naši književnosti, da si razočaran mlad človek v lepem naravnem okolju Bleda vzame življenje.²⁵

Nekako leta 1910 se je Cankar seznanil z Julio Vovkovo iz Grada in jo poslej sam ali v družbi večkrat obiskal. Ko je proti koncu 1915. v Judenburgu služil vojake, mu je tja pošiljala zdravila. V gostilni Flegarija, prav tako v Gradu, je preživel zadnje poletje svojega življenja, predvsem avgust 1918. Telesno je bil že zelo šibak, izčrpan, a še vedno dovzeten za žensko lepoto, ter je željno pričakoval političnega preobrata. V Flegariji so mu pozorno stregle sestre Potočnik, čez nedeljo pa jim je iz Ljubljane prihajala pomagat Milena Rohrmann.

Življenje Otona Župančiča (1878—1949) je potekalo mnogo bolj srečno, ugodno in dolgo. V drugi hčerki gospe Kesslerjeve Ani je našel bodočo življenjsko družico, na Bledu, kamor je prihajal vsako poletje, je nastala vrsta njegovih pomembnih pesmi.

Najbolj zgodnja, *Na Bledu* (1911),²⁶ je tematično sorodna Kettejevi *Na Blejskem otoku*. V svobodnem verzu zapeta, ritmično ponazarja vožnjo s pletnjo po jezeru in pozvanje zvona željá na otoku. Kakor zvon željá sporoča socialne stiske kmečkih romarjev, tako hoče Župančičeva pesem posredovati težnje njegovega naroda. Okrog Marije in okrog pesnika se namreč »gnete usoda« slovenskih ljudi.

Kakor prejšnja je morala poleti 1911 nastati tudi trikitična jamska pesem *Jezero* (1912).²⁷ Pesnik zre s Kesslerjeve vile na jezero, otok in goré, ob njem stoji izvoljenka Ani. Jezero zrcali vse ure dneva od jutra do noči, odseva tudi vse stvari v naravi, stalne in premične. V to skrivnostno ubranost prirode sta vpletla poet in dekle še sebe.

Iz poletja 1913 datira bolj svobodno oblikovana in metaforično bolj slikovita, a v svoji meditativnosti prav tako jamsko raznihana pesem *Tih, tih je kraj...* (1914).²⁸ Tudi lirski položaj je tak kot v prejšnji pesmi: umetnik in izvoljenka zreta v mesečni noči z verande na jezero in razmišljata o vesolju. V njem ugotavljata harmonijo delov, igrivost gibanja in ravnovesje sil, pri čemer vse stvari v naravi nastopajo žive in poosebljene.

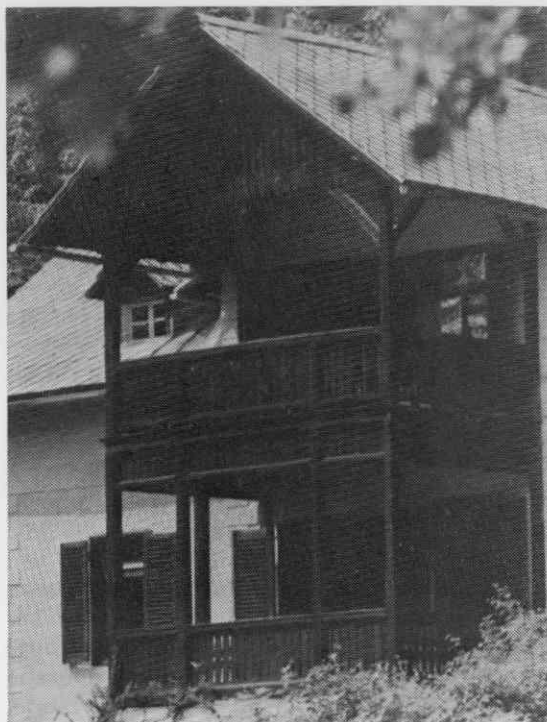
Vsebinsko in izrazno posebno zanimiva je pesem *Vihar*, nastala prav tedaj in objavljena prav tam kakor prejšnja. S pravo pravcato simfonijo ekspresivnih glasov, ritmov in rim Župančič slika poletno hudo uro, ki se je razdivjala nad Bledom. Zajela je valove na jezeru, oblake na nebu, drevesa v hribu in rance v ločju. Tudi plat zvona je ni mogel zastaviti, z grmenjem in bliski se je razbesnela v vsem kozmičnem prostoru. Odmeva pa tudi v človeških dušah, saj jo z verande vile

spremlja, držeč se za roké, družčina moških in deklet. V družčini navzočega pesnika sprva pomirjata pogled na spokojnega samotnega in belega laboda ter sladki vonj zarochenkinih las ob sebi — vsemu kljubujoča umetniška samozavest ter opojna ljubezenska sreča. Ko pa se kot »prečudni svat« v tej hudi uri spodaj na cesti prikaže in spet zgine s plaščem v vetru »deseti brat« — njegov slovstveni tovariš Cankar, ki je kakor on pri Kesslerjevih iskal toplega doma, a ostal večni brezdomec in popotnik, se pesnikova ljubezenska sreča skali, dekletovi bujni lasje mu zadehtë po grenkem pelinu.

Sorodno impresijo in občutje podaja tudi pesem Slap (1914),²⁹ nastala 29. novembra 1913, dobra dva meseca po Župančičevi poroki s trinajst let mlajšo Ani Kessler. Pesnik je bil čez dan z »mlado nevestico« na izletu pri Peričniku v Vratih, veličastni pojav in muzika slapa sta oba prevzela. In ko sredi noči spet počiva ob možu v blejski vili, se v snu podzavestno spomni Peričnikove samote, njemu pa pridejo na misel umrli »bratje« — tovariša iz moderne Kette in Murn.

Župančičeva lirika, porojena na Bledu v letih od 1911 do 1913, razodeva nekatere skupne poteze in obenem določen razvojni lok. Začenja se z avtorjevo skrbjo za usodo domovine (Na Bledu), nadaljuje s panteističnim doživljanjem narave, ki je vedro in ubrano (Jezero, Tih, tih je kraj...) in končuje z vznemirjenim doživljanjem kozmosa (Vihar, Slap). V vseh pesmih razen v prvi ima poleg avtorjevega obožujočega razmerja do narave viden delež tudi njegova mlada ljubezenska sreča. Pri zadnjih dveh pa to srečo skali misel ali spomin na prijatelje, ki so bili zanjo prikrajšani ali so morali že zgodaj umreti. Tako ima Župančičeva blejska lirika svojo doživljajsko pristnost in tehtnost — oboje našemu pesniku nekateri radi odrekajo — poleg tega pa kaže vrhunsko slogovno in muzikalno, artistično moč, kar velja seveda tudi za imenovana Cankarjeva dela, zlasti za Lepo Vido. Razen prve je Župančič vse pesmi uvrstil v tedaj nastajajočo zbirko V zarje Vidove (1920).

V Kesslerjevi vili so hranili spominsko knjigo s podpisi gostov, Cankar, Župančič in drugi so vpisovali vanjo tudi duhovite verze. Pesnik je na oddihih kdaj pa kdaj tudi risal: s peresom je upodobil razna drevesa, bližnji senik, otok sredi jezera, Sv. Katarino nad Zasipom. Pa tudi z resnim delom ni miroval, v zelenem zatišju pod Osojnico je zlasti precéj prevajal. V Kesslerjevo družino se je priženil tudi pesnik, prevajalec, kritik in urednik

Kesslerjeva vila »Osojnica« z razglednimi verandami

Fran Albreht, njegova žena Vera je pisala predvsem pesmi in prozo za otroke. Poročila sta se prav na Bledu, kamor sta nato redno zahajala.

Župančič je bil prvinsko, strastno navezan na življenje tako rekoč do konca. O tem med drugim priča ciklus poznih ljubezenskih pesmi, ki so bile v celoti objavljene šele za stoletnico avtorjevega rojstva. Po obliki so jambске štirivrstičnice, po izrazu naravne, neizumetničene ter se kot takšne vračajo k tradiciji, klasiki. Več jih je nastalo poleti 1938 na Bledu, krajevne značilnosti razodeva predvsem Ko iz jezera prihajaš rosna vsa:³⁰ breg ob jezeru, mehka tla in drobne bilke občudujejo njeno očarljivo ponosno lepoto, pesnik pa ob takšni ženi, obenem vznemirjen in srečen, prekipeva od življenja.

Marija Kesslerjeva je znala svojim gostom počitniški dom narediti udoben in prijeten. Polagoma ga je opremila s podobami na steklo, cinastimi krožniki, porcelanom vseh vrst, deloma s stilnim pohištvom, z zajetno kmečko pečjo. Med okupacijo so Nemci hišo zasegli, naselili v njej stranke, a tudi odpeljali dragocenejši del opreme.

Ko je Župančič v avgustu 1944 za vse to zvedel, je zasnoval pesem Kar je kovina.³¹ V njej pravi, da v času okupacije, ko materialne dobrine ne pomenijo dosti, ne bo tožil za hišo in njeno opremo. Skrbi ga le usoda nje-

govih otrok v tem času — z lirično metaforo jih imenuje »milo cvetje najinih teles« — njih trpljenje in morebitna smrt. Kljub temu blagruje vsakega mladega človeka, ki življenje v sužnosti zamenja s smrtjo za svobodo.³²

Obdobju moderne, njenim učencem, pripada tudi pesnica Vida Jerajeva (1875—1932), rojena Franica Vovk iz Zagoric, njen oče je bil Prešernov nečak. Kot učiteljica je službovala v bližnjem Zasipu, vzljubila tam vse kmečko, se vživljala v otroke in se srečevala z Murnom. Nato se je poročila z violinistom Karlom Jerajem in živela z družino na Dunaju, na njen dom so zahajali slovenski literati, med njimi Cankar. Po prvi vojni se je vrnila v domovino in v Ljubljani živela za hčerke. Bila je erotično ognjevitna, a tudi nesrečna narava, Župančič jo je označil v pesmi Carmen (V zarje Vidove).

Izdala je dve samostojni knjigi: Pesmi (1908), ki pojo o naravi, ljubezni in otroku, ter Iz Ljubljane čez poljane (1921), ta vsebuje otroške pesmi. Jerajeva je intimno navezana na naravo, podeželje in kmečko življenje, narava je odzvočen prostor njene notranjosti — nemirne čustvenosti. V ljubezni je razposajena in strastna pa spet osamljena in živeča v spomnih ter razočarana, z mislijo na smrt. Njene otroške pesmi pojo o narodi in živalih, poznejše obravnavajo motive iz otroškega življenja. So svetle, pristrčne, šegave, domiselne in razgibane. Rodila sta jih čustvo in fantazija ter ne poznajo moraliziranja. Sorazmerno najboljše Vidine pesmi so nastale v desetletju, ko je bila v stiku z modernimi (1899—1909), pri kasnejših neposrednost in kakovost padata. Kljub temu, da njena lirika ne presega poprečja, je med dotedanji našimi pesnicami še najbolj nadarjena in življenjska.³³

V času med vojnami je izšla Rada Murnika (1870—1932) povest Na Bledu (1923).³⁴ Dogaja se v času poletne turistične sezone ob koncu prejšnjega stoletja. Poleg naravnih lepot kraja ter vremenskih menjav, ki jih slika lirično občuteno ali kar vznese, prikazuje avtor občasne in stalne prebivalce Bleda, letoviščarje raznih narodnosti in domače kmete, prve pri raznih družabnih sestankih in zabavah, druge pri vsakdanjem delu in praznovanjih. Podaja vrsto ljudi z različnimi značaji in nazori, predvsem resnično iskrena ljubezenska nagnjenja in razmerja ter spekulativno iskanje materialno ugodnih zakonskih partij, v ospredju sta ljubezenski zgodbi kmečkega para Minka — Jaka in meščanske dvojice Igor — Olga. Na nekaterih mestih povesti pisatelj prekinja sodobno dogajanje s

fantazijskimi izleti v blejsko preteklost. Od nekdanjega »naturalista«, kamor štejemo Murnika le generacijsko, je ostala le nadrobna deskripcija okolja. Za njegovo osebnost sta bolj značilna dovolj duhovit humor in ironija, zlasti pri karakterizaciji letoviščarjev meščanov. Pri označevanju domačega kmečkega življa si pisatelj pomaga tudi z narečnimi izrazi in oblikami (zapona-dopoldne, oča, stog, koj, jeda, jedov - ajda, ajdov, korazen). Žal pa je na drugi strani v sicer zanimivi povesti natresenih kar preveč srbohrvatizmov.

Za Murnikovo je med vojnami izšla tudi Josipa Lavtitarja (1851—1943) »zgodovinska povest iz 17. stoletja« Bled in Brixen (1931).³⁵ Avtor skuša dobo in zvezo med krajema ponazoriti z ostanki protestantizma, s tridesetletno vojno in posledicami, s fevdalizmom in tlačanstvom, predvsem pa z bivanjem briksenskega škofa na Bledu in v Bohinju. Tja je s Tirolskega pripotoval, da bi pregledal gospodarjenje na briksenskih posestvih in da bi se dogovoril z ljubljanskim škofom glede Blejskega otoka. Žal gleda Lavtitar na značaje cerkvene in posvetne gospode in na njen odnos do preprostega ljudstva preveč idealno, premalo kritično. V tehničnem pogledu je delo nekakšno dialogizirano poljudno zgodovinsko, šele v zadnjih poglavjih se prevesi

Zupančič na oddihu na Bledu (1938)

v ljudsko povest s sentimentalno tragičnim razpletom. Upravnik briksenskih posestev na Gorenjskem gospod Krištof Waidmann se sklone oženiti z lepo in dobro, preprosto in siromašno Ribičevo Reziko, ki pa tik pred poroko ob nevihti utone v jezeru. Čeprav delo vsebuje omenjene napake, je moglo preprostemu bralcu dati neko zaokroženo podobo Bleda v tistem času.

Kot zadnji je v času med vojnama povezal z Bledom svoje ustvarjanje Janez Jalen (1891—1966), doma iz bližnjih Rodin. V realistični povesti s simbolično poudarjenimi naslovi iz konca prejšnjega stoletja *Ógrad* (1940)⁸⁶ pripoveduje o plemeniti in resnobni Pavli Gradišnik, posestnikovi hčeri z Goriških Brd, kako štiri leta namesto razsipnega in sleparskega moža zdravnika Filipa Andrejčiča presedi v kaznilnici v Begunjah, mož pa jo medtem na svobodi vara z neko mestno lahkoživko; ko ženo izpuste iz zaporov, za dolga leta strahopetno pobegne neznanu kam v svet, obenem pa ji sebično ljubosumen ne dovoli, da bi si ustvarila srečo z rojakom zdravnikom Andrejem Vipavcem. Naslov povesti simbolično izraža najprej Pavlino telesno ujetost med zidove kaznilnice, kasneje pa duševno tesnobo njenega trpljenja in osamljenosti. Prvi del povesti se dogaja v Bégunjah, drugi v Brdih oziroma v Gorici, tretji, z naslovom *Jezero* pa na Bledu, kjer Pavla živi v vili na Mlinem.

Avtor v tem zadnjem delu povesti opisuje gladino jezera in njega odbleske jasnega dne ob kresu, slavnostno nočno razsvetlavo ob cesarjevem jubileju, romanje na otok za mali šmaren, božičevanje na Bledu ob zamrzujočem jezeru pa spet romanje na otok za sv. Blaža in končno prehod iz gorenjske zime v cvetočo pomlad. V ospredju tudi tega dela povesti je seveda Pavlina življenjska zgodba, ki pa se ne razplete psihološko naravno in prepričljivo, kakor Pavli velevajo njena iskrena in lepa ljubezenska čustva do Andreja, temveč v smislu pisateljevega nazora in še bolj poklica, v smislu doktrine o neločljivosti zakona ter brezmejnega odpuščanja in žrtvovanja samega sebe. Če odmislimo to dušeslovno hibo, nekakšno neživljenjsko nasilje nad glavno osebo, se avtor zelo tankočutno vživlja in poglablja v njeno bridko preskušano notranjost, naravnost lirično slika pokrajinske značilnosti Bleda in nazorno predstavlja ljudske običaje nekdanjih Gorenjcev.

V novejšem času, po zadnji vojni, je treba v zvezi z Bledom navesti štiri pisatelje: Ivana Jana (1921), Toneta Svetino (1925) in Petra Božiča (1932), ki so bili tam rojeni, ter Ivana

Ribiča (1920—1982), ki je na Bledu dolgo časa živel in ustvarjal, dasi je bil sicer Ljubljčan. Večina izmed njih v svojih spisih na tradicionalen, realističen način, s poudarkom na akciji in fabuli, a ne brez težnje po dušeslovni poglobitvi prikazuje obdobje okupacije in osvobodilnega boja, medtem ko Božič v bolj modernistični tehniki obravnava splošna, predvsem pa lastna bivanjska vprašanja. Za bolj podrobno in poglobljeno oznako in oceno teh avtorjev nam, žal, ne preostaja dovolj časa in prostora, zato se moramo v razvojnem pregledu naše tematike ustaviti pri letu 1945.

OPOMBE

1. Francè Kidrič: *Zgodovina slovenskega slovstva od začetkov do Zoisove smrti*. Slov. matica, Ljubljana 1929—1938. Passim. — 2. Matične knjige župnijskega urada Bled. — 3. Podatki o tedanjem Bledu v knjigi Franca Gornika: *Bled v fevdalni dobi*. Bled 1967. Str. 12; 168—172. — 4. Francè Kidrič: *Prešernov album*. Drž. založba Sl., Ljubljana 1950. Str. 301, 192, 322—323. — 5. Joža Mahnič: *Domača pokrajina in govorica pri Prešernu*. Jezik in slovstvo 1980/81, str. 202. — 6. *In der Veranda*. Berlin, Grote'sche Verlagsbuchhandlung, 1876. — 7. Schweiger-Lerchenfeld: *Veldes*. Wien—Pest—Leipzig, Hartleben's Verlag. Brez letnice. Str. 60. — 8. *Die Weiber von Veldes*. Ein dramatisches Gemälde in drei Akten aus Zeit der französischen Zwischenregierung in Illyrien. Trst 1868. Druga in tretja izdaja sta izšli 1901 in 1903, obe pod naslovom *Die Brandschatzung*. — 9. Rokopis slovenskega prevoda hrani Slovenski gledališki in filmski muzej pod signaturo 152. — 10. Glej knjigo Repertoar slovenskih gledališč 1867—1967, Slov. gledališki muzej, Ljubljana 1967. — 11. Zbirka ljudskih iger, 18. in 19. snopič. Katoliška bukvarna, Ljubljana 1912. — 12. Kdo se je skrtil za ta psevdonom, se danes ne dá zanesljivo dognati. Utegnil bi biti dr. Josip Jerše, nekdanj znan cerkveni govornik, pisec šmarnic in vsaj napol blejski rojak. — 13. Franc Gornik: *Bled v fevdalni dobi*, str. 92—95. — 14. *Pesnitev* je izšla 1877. leta v Leipzigu pri založbi A. G. Liebeskind. — 15. Prvo in drugo izdajo prevoda iz let 1886 in 1922 je založila knjigarna Kleinmayr & Bamberg v Ljubljani, tretjo, bibliofilsko pa 1968. leta Rudolf Trofenik v Münchnu. Funtek nam je tudi sporočil podatke o avtorju in nastanku pesnitve v članku *Nekaj o Zlatorogu*, ki je izšel v Literarni pratiki za 1914. leto, in sicer na str. 37—39. — 16. *Levstikovo Zbrano delo I*, 272. — 16a. Objavil jih je v *Pesnih*, pod psevdon. Boris Miran so izšle 1869 na Dunaju. — 17. Izhajalo je v dunajskem Zvonu, ki mu je bil pisatelj urednik, od 1. januarja do 15. avgusta 1870. — 18. Objavljena je bila 19. in 21. julija 1874 v dnevniku Slovenski narod. — 18a. *Novice*, 21. julija 1855. — 19. Slovenski glasnik 1865, 215—, 241—, 280. — 19a. Izhajala je isto

leto v Slovenskem glasniku. — 20. Slovenska matica 1897. — 21. Izhajala je v reviji *Vijenac* od 2. februarja do 2. marca 1878. — 22. Karanfil s pjesnikova groba je bil v slovenščino preveden trikrat: 1878 (že v letu izida izvirnika, Janez Naglič), 1905 (Karel Ozvald) in 1965 (Alojz Bolhar). — 23. Glej opombe Franceta Koblarja v Kettejevem Zbranem delu I na str. 330 do 331. Romanca Na Blejskem otoku je izšla v Ljubljanskem zvonu 1896, str. 265 pod psevdonimom Mihael Mihajlov. — 24. Glej Murnova pisma v Zbranem delu II in opombe Dušana Pirjevca k njim prav tam. Murnova pesem Na Blejskem otoku je bila objavljena v LZ 1899, str. 172 pod psevdonimom Aleksandrov. — 25. Obravnavana Cankarjeva dela so izšla pri naslednjih založnikih: Novo življenje pri Slovenski matici, Volja in moč, Lepa Vida ter Milan in Milena pa pri Lavoslavu Schwentnerju, Cankarjevem glavnem založniku — 26. Objavljena je bila v Ljubljanskem zvonu 1911, str. 337 s polnim imenom kot vse nadaljnje Župančičeve. — 27.

Priobčena v isti reviji 1912, str. 2. — 28. Izšla v Literarni pratiki za l. 1914, str. 3. — 29. Objavljena v Slovanu 1914, str. 33. — 30. Ciklus Ljubenzke je izšel kot dodatek v knjigi *Med ostrnicami* pri Slovenski matici 1978, našo pesem glej na str. 86. — 31. Izšla je v zbirki *Zimzelen pod snegom* (1945) na str. 80. — 32. Joža Mahnič: Cankar, Župančič, Kesslerjeve in Bled. Planinski vestnik 1976, str. 321 sl. — 33. Isti: *Zgodovina slovenskega slovstva V. Obdobje moderne*. Slov. matica, Ljubljana 1964. Str. 205—207. — 34. Povest je izšla pri Zvezni tiskarni in knjigarni kot 2. zvezek *Splošne knjižnice*. — 35. Povest je najprej v nadaljevanjih izhajala v Slovincu 1930/31, nato pa jo je avtor ponatisnil v samozaložbi. — 36. Prvi del *Ógradi* je brez konca kot uvodna povest izhajal v *Domu in svetu* 1940, s koncem vred pa je bil objavljen v knjigi pri goriški Mohorjevi družbi 1951. Celotna povest je izšla pri celjski Mohorjevi družbi (*Mohorjeva knjižnica* št. 138) leta 1961, drugič pa prav tam (*Slovenske večernice* 134) lansko leto.

ZGODOVINA BLEJSKEGA TURIZMA OD ZAČETKOV DO LETA 1941

OLGA JANŠA-ZORN

DO PRVE SVETOVNE VOJNE

Bled spada med zgodnja turistična jedra na Slovenskem. Njegovo idilično lepoto ob jezeru z otokom v sredini, s cerkvijo na otoku in gradom na strmi skali, z vencem gora v ozadju, z milim podnebjem in termalnimi vrelec, so opevali mnogi pesniki in opisovali razni pisci. Omenimo le Prešerna, ki slavi Bled v Krstu pri Savici, pa nemškega pesnika in politika grofa Auersperga — Anastasiusa Grüna, ki opeva Bled v pesmi *Veldes* in Miroslava Vilharja, ki nam je dal danes že ponarodelo pesem *Po jezeru itd.* O blejskih toplih vrelih nam poroča tudi že Valvasor. Sloviti, v Franciji, rojeni botanik, mineralog in kirurg Baltazar Hacquet, ki je več let bival pri nas, v svojem delu *Oryctographia carniolica*,¹ omenja, da je leta 1779 ob koncu marca preiskal blejska vrelca in ugotovil, da je jezerska voda imela tedaj 4⁰ R, oba vrelca pa 18,5⁰ R. Za lepote Bleda se je navdušil tudi angleški naravoslovec Sir Humphry Davy, ki je večkrat letoval v vasi Podkoren pri Kranjski gori in je Bled prvič obiskal leta 1818 in nato še dvakrat. Tudi zgodovinar in profesor na ljubljanskem liceju Franc Richter, sicer doma iz Šlezije, je v letih 1820 in 1821 v *Illyrisches Blatt* opozarjal na vrelce in na lepote

Bleda. Leta 1845 sta Bled obiskala dr. Henrik Costa in sin Etbin, takrat še gimnazijec. H. Costa je kmalu nato opisal Bled v svojih »Reiseerinnerungen aus Krain« (1848). Tako se torej v virih in literaturi omenja Bled že veliko prej, preden je sredi 19. stoletja zaslovel po Riklijevi zaslugi.

Bled je bil privlačen na eni strani zaradi svojih zdravilnih vrelec, na drugi strani in to celo prej pa kot romarski kraj. Valvasor omenja, da so romanja na otok posebno ob praznikih privabila mnogo ljudi s Kranjske, Koroške, Štajerske, Avstrije, Primorske in Furlanije, včasih se jih je nabralo po več tisoč.² Občudovali so lepo pokrajino in ponosni grad; njihovo pripovedovanje pa je vabilo nove romarje, največ preproste ljudi. Hacquet omenja pogoste nesreče, ki jih doživljajo potniki, ko se vozijo na otok; pravi, da je nekaj pred njegovim obiskom Bleda, utonilo kar deset ljudi. V glavnem se romarji na Bledu niso zadrževali dalj časa, posamezniki pa so prenočili v prostiji na otoku, mnogi so prenočevali tudi na prostem. Ohranjena inventarna knjiga vpisanih romarjev za čas od 1669—1721 kaže kar lepo število.³ Poleg romarjev je na Bled prihajala tudi gospoda, ki se je posluževala termalnih vrelec. Moralo je